

Чередніченко С. В.,

викладач кафедри дошкільної освіти

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

м. Київ

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглядається проблема формування культурологічної компетентності в дітей дошкільного віку.

Ключові слова: діти дошкільного віку, компетентність, компетенція, культурологічна компетенція.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави постають нові завдання реформування дошкільної освіти. У Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО) визначено показники набутих дитиною дошкільного віку компетенцій. Отже, актуальність формування культурологічної компетенції дітей дошкільного віку зумовлена вимогами, що висуває сучасне соціокультурне суспільство.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Великого значення у розвитку дітей дошкільного віку відіграє культура (культура спілкування, культура діяльності, культура мовлення, емоційна культура тощо). У Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО) зазначено, що набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах діяльності (ігровій — провідній для дітей дошкільного віку; руховій; природничій; предметній; образотворчій, музичній, театральній, літературній; мовленнєвій; соціокультурній та інших) і вимагає практичного засвоєння дитиною системи елементарних (доступних) знань про себе та довкілля, моральних цінностей, уміння доречно застосовувати набуту

інформацію. Життєво компетентний дошкільник поводить самостійно і конструктивно в різних соціальних і життєвих ситуаціях [2]. Зокрема культурологічна компетенція простежується в різних освітніх лініях: «Дитина у світі культури», «Мовлення дитини», «Гра дитини» та інші.

Актуальність результатів останніх досліджень з питань культурологічної компетенції, а саме, мовленнєвої компетенції, розкрито у дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Л. Калмикової, К. Крутій, Т. Піроженко, І. Товкач та ін.. Науковцями доведено важливість мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку для реалізації їх інтелектуальної та соціальної активності серед інших дітей; соціокультурної, полікультурної та етнокультурної компетенції (О. Гуренко, Л. Калуська, В. Лаппо, Н. Лисенко, Н. Мельник, З. Мустафаєва, Л. Редькіна, Н. Рогальська, С. Садовенко та ін.), які наголошують на важливості ознайомлення дошкільників з елементами національної культури, прищепленню культури міжнаціональних відносин, міжетнічного спілкування, що сприяє формуванню загальної особистісної культури дітей.

Вважаємо, що тільки за систематичного та цілеспрямованого використання елементів культурологічної складової в освітньому процесі та життєдіяльності дитини можливе формування культурологічної компетенції за вимогами БКДО.

Формулювання мети та завдань статті. Метою нашого дослідження є обґрунтування сучасних підходів до формування культурологічної компетентності у дітей дошкільного віку. Основними завданнями дослідження є: визначення основних понять означеної проблеми, аналіз наукових досліджень, розкриття шляхів формування культурологічної компетентності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. На першому етапі нашого дослідження було здійснено аналіз змістового наповнення основних дефініцій, якими послуговуються науковці при розкритті порушеної проблеми: «компетентність», «компетенція»,

«компетенція дитини дошкільного віку», «загальнокультурна компетенція», «культурологічна компетенція».

Термін «компетенція» останнім часом широко використовуються в наукових дослідженнях. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що це поняття з'являється в різноманітних контекстах і трактується дослідниками по-різному.

Поняття «компетенція» у великому тлумачному словнику сучасної української мови трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи»[4, с. 445].

Учений Н. Бібік вважає, що «компетенція – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат [6, с. 409].

Як зазначає К.Крутий: «Компетенція – це те, що породжує вміння, дії. Компетенцію можна розглядати як можливість запровадження зв'язків між знаннями та ситуацією або, в більш широкому значенні, як здатність віднайти процедуру (знання та дію), що підходить до проблеми. Компетенція може формуватися, розвиватися, збагачуватися, розширюватися лише ґрунтуючись на початковому етапі» [7].

Загальнокультурна компетенція – це поінформованість дитини в питаннях особливостей національної й загальнолюдської культури (духовно-моральні основи життя людини й людства, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій); дитина опановує способи організації в побутовій та інших сферах [7].

Оволодіння компетенціями забезпечує компетентність особистості. Найбільш успішне засвоєння компетенцій відбувається тільки в особистісно-орієнтованому освітньому процесі. Компетентність дитини дошкільного віку – це її особистісне надбання.

В Енциклопедії освіти зазначено, що «компетентність – це набута характеристика особистості, що сприяє успішному входженню дитини в життя сучасного суспільства» [6, с 408]

Дослідник Н.Саєнко стверджує, що культурологічна компетенція – це здатність і готовність до діалогу культур, що ґрунтується на комплексі засвоєних лінгвістичних знань, умінь та навичок, знаннях сучасної соціокультурної системи країни, мова якої вивчається, а також історичних умов, що впливали на її становлення; країнознавчі знання і вміння здійснювати зіставний аналіз рідної та іншомовної культури [10].

Як зазначено вище, культурологічна компетенція дітей дошкільного віку простежується в усіх освітніх та змістових лініях оновленого Базового компонента і визначається з «урахуванням особливостей регіону» [2], але основний зміст культурологічної складової висвітлено в освітній лінії «Дитина у світі культури», що передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання [2].

Особистісна культура дитини характеризується мірою усвідомлення нею культурних цінностей та відповідною поведінкою і проявляється у ставленні до цих цінностей (емоційно переживає, проявляє інтерес, смак до гарних предметів, творців мистецтва, оцінює їх); мисленні (аналізує, синтезує гарне, негарне, проводить аналогію між природними і культурними явищами тощо); діяльності – духовно-практичній (сприймає культуру; проявляє

почуття, здібності, уяву, навички; спілкується) і практично-продуктивні (поводиться згідно з правилами, еталонами, а також творчо облаштовує разом з іншими дітьми куточок, малює, співає, танцює, грає, римує, імпровізує тощо); мистецькій або художній активності (самостійно ініціює зміни, здійснює їх, докладає домірних зусиль для реалізації власної активності) [11, с. 15].

Серед основних компонентів культурологічної компетенції ми виокремили етнокультурну компетенцію, мовленнєву компетенцію та полікультурну компетенцію.

В наукових розвідках А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Рогальської З. Мустафаєвої та ін. звертається увага на важливість формування у дітей дошкільного віку елементів національної культури засобами народних традицій. Науковці стверджують, що діти дошкільного віку мають виховуватись на ідеях національної філософії, традиціях, звичаях, обрядах, культурно-історичному досвіді свого народу. Авторами розкрито методичні прийоми ознайомлення дітей з державними і національними символами, побутом, святами, звичаями, обрядами, іграми, народними промислами.

Так, Н. Рогальська наголошує на тому, що досвід українського народу з часом переріс у знання, що передавалися від покоління до покоління засобами усної народної творчості. В середовищі українського народу віками існували виховні звичаї і традиції, що зберігали авторитет родини, материнства і дитинства. Таким чином, української родина і родинне виховання має велике значення в людському житті і, зокрема, в житті дитини дошкільного віку. Ось чому відродження української нації має безпосередній зв'язок з відродженням української родинної педагогіки, яка закладає основи розвитку дитини [8, с.3].

Вчені І. Газіна, С.Садовенко зазначають, що з метою формування першооснов національної самосвідомості, як елементу національної культури, слід максимально використовувати весь потенціал українського музичного фольклору в усіх доступних для дітей дошкільного віку формах та

проявах (пісня, танець, народні ігри, гра на дитячих музичних інструментах). Зокрема, поряд зі специфічними дитячими піснями (колискові, забавлянки, потішки) мають бути присутні й пісні для дорослих, проте, які є зрозумілими дітям (історичні, козацькі, гайдамацькі тощо). Дослідники наголошують на важливості використання у вихованні дітей дошкільного віку українського фольклору, який позитивно впливає на розвиток емоційно-ціннісного ставлення як до вітчизняної культури так і до національних культур інших народів. Дослідник С. Садовенко стверджує, що дитячий музичний фольклор, як складова національної культури, концентрує в собі народну філософію, етику й естетику є дієвим фактором виховного впливу на особистість і відповідає сучасним соціально-культурним вимогам [9].

Певним внеском у дослідження формування мовленнєвої компетенції є праці: А. Богуш «Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема» (2005), А. Богуш, Н. Гавриш у підручнику «Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови» (2011). Зокрема, автори наголошують, що метою опанування рідною мовою в дошкільному закладі є засвоєння літературних норм, культури мовлення і культури спілкування, а складниками культури мовленнєвого спілкування є культура мовлення, виразність мовлення і мовленнєвий етикет.

Зауважимо, що згідно досліджень Н. Гавриш, мовленнєвотворча діяльність дошкільнят розглядається як феномен мовленнєвої культури, що відбиває рівень психічного розвитку, мовленнєвої компетентності, внутрішнього, духовного і душевного стану, вираження переваг та інтересів дітей, а також як важливий та ефективний. Авторкою обґрунтовано лінгводидактичну модель стимулювання та розвитку мовленнєвої творчості, що поєднує художньо-естетичний, мовленнєвий, інтелектуально-творчий і особистісний компоненти та доведено ефективність її використання [5].

Згідно досліджень А. Богуш, Результатом художньо-мовленнєвої діяльності є сформованість художньо-мовленнєвої компетенції [3]

Нам імпонує визначення художньо-мовленнєвої компетенції А.Богуш – «це комплексна характеристика особистості, полікомпонентне утворення, чинниками якого є когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінювально-етична, театральна-ігрова, компетенції» [3, с.80]. Дослідницею доведено, що взаємозв'язок музичної й мовленнєвої діяльності забезпечує умови для виховання в дітей естетичних піднесених почуттів, розвиває музичний і поетичний слух, стимулює образне мовлення дітей, активізує мовлення й художньо-мовленнєву діяльність. Нею визначено методи формування музично-мовленнєвої компетенції: музично-дидактичні ігри, музичні заняття (комплексні, тематичні), музичні розваги, свята (святкові ранки, вечори) [3,с.83].

Суттєве дослідження проведене Д. Алинкіною. Науковцем досліджено взаємозв'язок між ступенем розвитку різних змістових компонентів мовленнєвих здібностей дітей зазначеного віку за умов полікультурного оточення та доведено, що ситуація двомовного супроводу мовленнєвого розвитку дитини потребує врахування соціокультурного національного контексту, що передбачає посилення уваги до суб'єктних особистісних механізмів (розвиток мотивів та інтересу до національної мови, самооцінки дитини як партнера у спілкуванні, формування ціннісних орієнтацій у національній культурі) [1]

Висновки. Оптимальними шляхами формування культурологічної компетентності дітей дошкільного віку є: проведення культурно-виховних заходів, пов'язаних зі святкуванням свят народного календаря; організація ігор (народних, рольових, рухливих та ін.), у яких можна простежити ставлення дітей до своїх однолітків; організація екскурсій до краєзнавчих, художніх музеїв регіону; тісна співпраця вихователів та батьків, консультації для батьків щодо особистісної культури дітей тощо.

Перспективу подальшого розвитку даного дослідження вбачаємо у розробці теоретичного обґрунтування формування культурологічної компетентності майбутніх фахівців дошкільного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алинкіна Д.Е. Розвиток мовленнєвих здібностей дошкільників у різному соціокультурному оточенні: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Д. Е. Алинкіна ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. — К., 2011. — 19 с. — укр.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – С. 4-19.
3. Богуш А. Формування музично-мовленнєвої компетенції у музично-мовленнєвій діяльності дітей/ А. Богуш // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Випуск 34, 2010. – С. 80 – 85
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
5. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н.В. Гавриш ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2002. — 32 с. — укр.
6. Енциклопедія освіти / Академ. Пед.. наук України; гол. ред. В.Г. Кремін. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
7. Крутій К.Л. Формування ключових компетенцій у дітей дошкільного віку в умовах полілінгвальності – Режим доступу: www.ukrdeti.com/umservik/ukmsv0.html
8. Рогальська Н.В. Розвиток надбань української народної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі: [Навчальний посібник для самостійної роботи студентів] / Н.В.Рогальська – [Вид. 2-е, перероблене і доповнене.]. - К.: Міленіум, 2005. - 124 с

9. Садовенко С.М. Світ фольклору: Український дитячий музичний фольклор як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку: наук.-метод. посіб. / С.М. Садовенко. – К.: КТ «Київська нотна фабрика», 2007. – 332 с

10. Саєнко Н.А. Соціокультурний компонент в содержании обучения иностранным языкам в техническом вузе // Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов: Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2004. – С.162.

11. Шевчук А. Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії / Антоніна Шевчук // Дошкільне виховання. – 2012. – № 9. – С. 15-21.

REFERENCES

1. Alynkina D.E. Rozvytok movlennyevykh zdibnostey doshkil'nykiv u riznomu sotsiokul'turnomu otochenni: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07 / D. E. Alynkina ; In-t psykholohiyi im. H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. — K., 2011. — 19 s. — ukr.

2. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity / Naukovyy kerivnyk: A. M. Bohush, diysnyy chlen NAPN Ukrayiny, prof, d-r ped. nauk; Avt. kol-v: Bohush A. M., Byelyen'ka H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V., Dolyinna O. P., Il'chenko T. S., Kovalenko O. V., Lysenko H. M., Mashovets' M. A., Nyzkovs'ka O. V., Panasyuk T. V., Pirozhenko T. O., Ponimans'ka T. I., Sidel'nikova O. D., Shevchuk A. S., Yakymenko L. Yu. // Doshkil'ne vykhovannya. – 2012. – #7. – S. 4-19.

3. Bohush A. Formuvannya muzychno-movlennyevoyi kompetentsiyi u muzychno-movlennyeviy diyal'nosti ditey/ A. Bohush // Psykholoho-pedahohichni problemy sil's'koyi shkoly. – Vypusk 34, 2010. – S. 80 – 85

4. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. – K.; Irpin': VTF «Perun», 2001. – 1440 s.

5. Havrysh N.V. Rozvytok movlennyevotvorchoyi diyal'nosti v doshkil'nomu dytynstvi: Avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.02 / N.V. Havrysh ; Nats. ped. un-t im. M.P.Drahomanova. — K., 2002. — 32 s. — ukp.

6. Entsyklopediya osvity / Akadem. Ped.. nauk Ukrayiny; hol. red. V.H. Kremin'. — K.: Yurinkom Inter, 2008. — 1040 s.

7. Krutiy K.L. Formuvannya klyuchovykh kompetentsiy u ditey doshkil'noho viku v umovakh polilingval'nosti — Rezhym dostupu: www.ukrdeti.com/umservik/ukmsv0.html

8. Rohal's'ka N.V. Rozvytok nadban' ukrayins'koyi narodnoyi etnopedahohiky ta yikh vy-korystannya v suchasnomu doshkil'nomu zakladi: [Navchal'nyy posibnyk dlya samostiynoyi roboty studentiv] / N.V.Rohal's'ka — [Vyd. 2-e, pereroblene i dopov-nene.]. - K.: Milenium, 2005. - 124 s

9. Sadovenko S.M. Svit fol'kloru: Ukrayins'kyy dytyachyy muzychnyy fol'klor yak zasib formuvannya muzychnykh zdibnostey ditey doshkil'noho viku: nauk.-metod. posib. / S.M. Sadovenko. — K.: KT «Kyyivs'ka notna fabryka», 2007. — 332 s

10. Sayenko N.A. Sotsiokul'turnyy komponent v sodержanyy obuchenyya ynostrannym yazykam v tekhnicheskoy vuzze // Sotsiokul'turni aspekty navchannya inozemnykh mov: Tezy dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. — Ternopil', 2004. — S.162.

11. Shevchuk A. Dytna u sviti kul'tury: oriyentyry do osvith'oyi liniyi / Antonina Shevchuk // Doshkil'ne vykhovannya. — 2012. — # 9. — S. 15-21.